

d'un personatge controvertit com Villalonga, l'interès per saber cap a on s'inclina la balança ideològica encara és més gran.

María de los Ángeles Herrero Herrero escriu «Els Roger i els Arcàngels: les nobles nissagues del món escartí o la maquinària de construcció de biografies fictícies per Vicent J. Escartí». L'objectiu d'aquesta comunicació és reflexionar sobre el mecanisme de creació de les biografies, i en concret de les biografies d'una sèrie de personatges ficticis; esbrinar, sobretot, quins són els elements que els fan versemblants. L'autora ho fa a partir de l'obra del professor i escriptor valencià Vicent J. Escartí.

Per acabar, Aina Monferrer ofereix les línies de «Les malediccions en la poesia de Vicent Andrés Estellés com estratègies de representació biogràfica», un treball inscrit dins el marc del projecte d'investigació de la Universitat Jaume I «El discurs divulgatiu en català i espanyol: gèneres, estils i estratègies argumentatives en la gestió social dels coneixements». Monferrer se serveix, per a l'anàlisi de l'insult en la poesia estellesiana, de dos conceptes: el biografema de Barthes i l'ethos aristotèlic.

En definitiva, un volum monogràfic en què trobem discursos variats sobre temes diversos tractats de manera irregular i des de perspectives diferenciades. Una bona baula de cara a la construcció d'un corpus d'anàlisi de la literatura del jo, tant a nivell teòric com a l'hora d'atacar la lectura de l'obra d'un autor concret. El volum es clou amb un apèndix elaborat per Llorenç Soldevila que conté el conjunt de biografies publicades entre 1950 i 2013, una tasca exhaustiva, útil i incontestable.

Carles MORELL
Universitat Autònoma de Barcelona

FOIX, J. V. / MANENT, Albert (2015): *Correspondència (1952-1985)*, edició a cura de Margarida TRIAS, Barcelona: Quaderns Crema, 139 p.

J. V. Foix és potser un dels «grans» del segle xx de qui menys correspondència s'ha publicat. Els models de C.-J. Guardiola amb la de Riba o la d'Albert Manent i Jaume Medina amb Carner, per posar els exemples que completarien la tríada de poetes més importants del nou-cents, o l'edició de les suculentas cartes d'altres escriptors, com les creuades entre Rodoreda i Sales o Villalonga i Porcel, de lectura obligada, no han atiat encara el coratge de l'intrèpid especialista que vulgui assumir l'edició de les del de Sarrià. Fins ara, l'única mostra editada en volum que se n'havia donat a conèixer era la *Correspondència Foix-Obiols*, a cura d'Agnès Ponsati i Anna M. Picas (Barcelona: Quaderns Crema, 1994), atès que l'interessantíssim llibre de Rafael Santos Torroella, *Salvador Dalí, corresponsal de J. V. Foix 1932-1936* (Barcelona: Mediterrània, 1986) sols recollia les missives del figuerenc. El lector encuriós per les intimitats pròpies del cartei, en el cas de Foix sols podia trobar-ne en cartes esparses, incloses dins d'altres llibres, com ara les que va recollir i disseminar Guerrero dins la biografia *J. V. Foix, investigador en poesia* (Barcelona: Empúries, 1996), adreçades pel poeta al seu cunyat, l'editor d'Oxford Joan Gili, magnífiques i imprescindibles per a entendre el sentit exacte que donava el poeta al seu gran llibre *Sol, i de dol*.

Potser és per això que l'aparició de la correspondència conservada entre J. V. Foix i Albert Manent ha tingut un vast ressò a la premsa escrita i més que notable a la televisió i als blogs de la xarxa (vegeu les referències del final d'aquest escrit). Per això, i per la meravella literària que són les cartes del primer corresponsal, és clar. Perquè, de fet, notes purament informatives a banda, la major part d'aquests comentaris coincideixen a destacar dos aspectes, d'aquest volum. En primer lloc, el desequilibri entre les cartes d'un corresponsal i l'altre, en termes quantitativus i qualitativus. Quantitativus, perquè dos terços de les cartes (41) són de Foix i un de Manent (20); qualitativus, perquè, si bé el llenguatge de totes les cartes s'adiu a les normes del gènere d'una forma exquisida, el de Foix hi excel·leix des de tots els punts de vista. La diferència en el nombre pot venir donada pel fet que la major part de les del de Sarrià (37) són escrites des del Port de la Selva durant les vacances d'estiu, situació que Foix aprofitava per a escriure (el Port esdevé un veritable temple de les muses de l'escriptura foixiana: com a compensació per no

haver-hi anat l'estiu de 1957, Manent s'ofereix a «acompanyar-vos al desembre, [...], quan hi aneu a escriure la nadala», p. 46) i pal·liar l'entotsolament amb la presència dels amics (vegeu la carta de Foix del 10 d'agost de 1958, p. 50).

La desigualtat qualitativa, en canvi, es justifica perquè en les de Foix —un escriptor madur que tenia 59 anys quan escriu la primera carta— el discurs és un objectiu en ell mateix, el mèrit de la qual cosa augmenta si es té en compte que les lletres no «semblen pensades per passar a la posteritat sinó que responen, simplement, a la voluntat de comunicar-se, amistosament, informacions» (Pla, 2015). Les de Manent —un jove que aleshores comptava 21 primaveres—, en canvi, són més circumstancials i denotatives. Ja en el famós article «Algunes consideracions sobre la literatura d'avantguarda», que obria el número 2 de la *Revista de Poesia* (març 1925, p. 70), l'autor de *Gertrudis* havia escrit que qui «fa un sonet i no sap escriure una carta-postal és que, si ens hi fixen bé, el sonet és més dolent encara que les quatre ratlles mal redactades». I, en la reelaboració que en va fer a *L'Amic de les Arts* un parell d'anys després (núm. 20, novembre 1927, p. 106), afegia uns mots que bé es podrien aplicar a cada carta del poeta: «Les meves proses o llurs equivalents tenen una idèntica infrangible unitat com la dels catorze versos d'un sonet». L'edició d'aquesta *Correspondència (1952-1985)* a cura de Margarida Trias, directora de la Fundació J. V. Foix n'és una altra prova. Ho sap veure molt bé el mateix Manent en la segona carta que escriu a Foix (31 juliol 1952): «M'ha agradat molt la seva carta perquè és poètica i recorda trossos del *KRTU* o de *Les irrealis omegues*» (p. 21).

El volum, editat amb la pulcritud característica de Quaderns Crema, a banda de les cartes creuades, inclou tres textos proemials, un epíleg i tres apèndixs documentals. Els dos primers (la «Presentació» de la Fundació i la «Nota a l'edició» de Margarida Trias, curadora) donen informació sobre el procés d'elaboració del llibre (se'ns fa saber, per exemple, que el llibre era un dels darrers projectes d'Albert Manent i que es va allargassar en el temps per mor de la seva mort, primer, i la de l'editor Vallcorba, després), en justifiquen la inclusió i la disposició dels materials, com també la necessitat de la seva anotació, i els criteris de la seva transcripció consistents en el respecte per l'original, acompanyats del detall dels casos en què fer-ho desobeïa la normativa actual, i de l'explicació de les poques esmenes ortotipogràfiques que s'hi han dut a terme. Cal, en aquest punt, encomiar la feina de Margarida Trias per la claredat amb què exposa aquestes operacions, per l'encert de les decisions preses i per la coherència amb què les aplica als textos. El tercer text prologal és la «Justificació» que va escriure el mateix Manent quan el volum encara era sols un projecte: bàsicament, hi explica com va conèixer el poeta i la relació paternofilial que van arribar a tenir —relat que amaneix amb algunes anècdotes—, fa un resum del contingut de les epístoles i conclou subratllant la dimensió col·lectiva de les cartes: «seran una modesta contribució a la vida literària a les dècades de 1950 i 1960» (p. 15).

L'«Epíleg», d'Enrique Badosa, és un enfilall de comentaris sobre les cartes del volum, precedides d'unes reflexions generals sobre el gènere epistolari, no exemptes d'una certa nostàlgia per la decadència del conreu del gènere. L'exegesi és escrita com a «lector i amic de tots dos poetes», amb la intenció de «no revelar res que el lector no pugui descobrir fàcilment, sinó per celebrar l'edició d'uns textos que, així reunits, mostren aspectes de la personalitat de J. V. Foix en plena maduresa creadora i d'un Albert Manent molt jove, però ja camí de la plenitud d'home de lletres» (p. 105). I, així, en destaca la riquesa lèxica del primer (exemplificant-la amb alguns neologismes i mots en desús) i esgrilla l'«argument de les missives» a partir de les reiterades invitacions foixianes a Manent perquè passí uns dies al Port de la Selva; fil que Badosa relaciona encertadament amb els poemes-carta/crònica del volum *Amb versos de vacances* (Barcelona: Eumogràfic, 2013), d'un to i qualitat equiparables als d'aquesta correspondència i de lectura, també, altament recomanable. El text acaba amb un elogi de la irada resposta de Foix, continguda a la carta del 12 d'agost de 1959 (la més llarga del recull: p. 51-59), a un article de Joan Triadú publicat a *Germinbit* (63, juny 1959, p. 10-12; reproduïda al volum objecte d'aquesta ressenya, p. 136-140), en què comentava una entrevista del mateix Badosa a *El Noticiero Universal* («Conversaciones en la redacción: J. V. Foix, humanista i poeta», 28 abril 1959) que havia aparegut en català al número anterior de la mateixa *Germinbit* (maig 1959, p. 10-12) i que també recull el volum de la correspondència (p. 126-135).

Després de l'«Epíleg», vénen els apèndixs, que són un complement perfecte —cal subratllar l'encert de la curadora a incorporar-los-hi— per a contextualitzar el volum o, si més no, una part. El primer és la reproducció d'una de les millors entrevistes que es va fer mai a Foix, apareguda el gener de 1973 al volum que la revista *Serra d'Or* va dedicar als 80 anys del poeta de Sarrià, signada, tot just, per Albert Manent. L'entrevista està escrita en forma de crònica biogràfica —cal recordar que Manent feia temps que recollia informació per escriure la biografia de Foix (vegeu la carta de 31 de desembre de 1983, p. 96-99), finalment apareguda a Barcelona: Labor, 1992— dins la qual es van inserint les respostes de Foix. En aquestes, hi ha afirmacions a què va ser fidel tota la vida, que expliquen la seva poètica i que part de la crítica s'ha entestat a oblidar, quan no les ignorava; per exemple: «Exigíem una literatura nacional, enfront de la imitació d'escoles i d'estils estrangers. I ens plantejàvem el problema de no extreure els assaigs d'avantguarda perquè temíem que la "Idea Catalana" no acabés de cristallitzar. Intuíem el perill de descompondre l'idioma abans d'haver-lo compost i temíem l'esfondrada d'una tradició cultural ja represa. Aquestes reserves no em privaven de llançar-me a l'apologia vehement de les fórmules d'avantguarda que trobava més arriscades».

Els dos darrers apèndixs són l'esmentada entrevista de Badosa del 1959 en la seva versió catalana de *Germinabit* —val a dir que força més llarga que l'original castellà— i l'article «L'escriptor català i la crítica literària» que Joan Triadú va escriure com a rèplica a aquella entrevista. La importància del primer està en què es tracta de la primera entrevista amb cara i ulls que es va fer al poeta després de la guerra: abans, sols em consten aquelles «Seis preguntas al señor J. V. Foix, poeta» de *Destino* (núm. 888, 14 agost 1954), tan succinta com el seu títol ja deixa entreveure, i l'enquesta del *Correo literario* (Enrique Badosa, «¿Por qué y para qué escribe usted?», núm. 8, desembre 1954), excessivament lacònica. El lector hi trobarà, aquí també, les sòlites consideracions foixanes sobre la seva concepció de la poesia, una bona trentena d'anys després d'haver-les formulat per primer cop. La importància del darrer apèndix està més en la resposta privada —carta a Manent— que va generar en Foix que no pas en l'article mateix, que es basava en unes conjectures si no injustes, segurament poc fonamentades i, si més no en allò que fa referència a Foix, desafortunades.

Pel que fa, pròpiament, a les cartes, ja he insinuat que les de Manent es mouen dins els límits més denotatius i anecdòtics del gènere, de manera que el seu valor està sobretot en la informació que proporcionen, a més de l'estrictament circumstancial (sobre la salut o les estades fora de Barcelona), sobre la feina pròpia: de creació, de traducció, de publicacions i col·laboracions, d'activista cultural («la santa Causa», en diu Foix, p. 31), de compilació de mots i topònims «que regalimen antigor» (vegeu la llista, tan foixiana, que li dona a la carta de 7 de setembre de 1964, p. 81, que acaba amb aquesta sentència, que remarco perquè evidencia quin era el sedàs de la selecció foixiana: «alguns són dignes de sortir al *Diari 1918*», etc.) i, també, amb consideracions d'abast més col·lectiu, com quan Manent gosa al·lisonar Foix en el sentit que, com que «hi ha molta gent que us coneix i us escolta», no podia exhibir, respecte la situació catalana, un «pessimisme còsmic» que esdevenia, sense voler, «rebertisme còsmic», perquè això «no ens fa cap favor», i el compara amb l'actitud de Riba, el qual «també era crític, però mai va caure en el pessimisme sistemàtic, ans era un estímul i procurava de primfilar allò que hi havia de bo en qualsevol actitud» (p. 87). O com ara, a la mateixa carta, explícita l'interès per l'ideari de l'«investigador en poesia» i pel seu mestratge, comú a tota una generació: «Un editor es lamentava (lamentació que molts compartim) que el vostre pensament estètic i polític quedés encara soterrat en planes i planes de diaris i revistes. Cal, amb pressa, fer-ne un recull, i publicar-ho tot seguit. La gent necessita el vostre mestratge (i no solament el poètic, reconegut universalment)» (p. 87). Un dibuix patètic —en el sentit etimològic del terme— de la situació de l'escriptor català, encara el 1965: la dels grans, que eren pressionats a assumir el seu paper de mestres, i la dels joves, que se sentien orfes de models.

Manent i Foix «compartien dues coses essencials: un mateix sentit patriòtic i un mateix capteniment [...] civilitzat, culte, sorneguer i obsedit per conservar, depurar i enriquir l'idioma» (Pla, 2015) i aquest pòsit apareix, explícitament o implícitament, en aquesta correspondència. Però si les cartes de Manent constitueixen un excel·lent model de conreu del gènere epistolar, les de Foix van encara més enllà: «Hi ha», diu Manent, «el líric, el satíric i l'observador» (p. 35): l'escriptor, en definitiva, per a qui

tant és escriure un sonet com una postal. Algú ha dit que aquest epistolari «es una fiesta lingüística» (Amat, 2015), pensant sobretot en la part foixiana.

Doncs bé, un dels trets que fan d'aquestes cartes una «festa» és la seva diversitat, des de molts punts de vista. En els continguts: les «banalitats» del Port contrastant amb temes més seriosos com la defensa del seu lloc dins el panorama de la poesia catalana del moment; en la llengua: l'estàndard, amb alguna mostra del subdialecte empordanès; en el registre: el cultisme, el neologisme i el mot desuet al costat del col·loquialisme i del barbarisme conscient; en la vena lírica («El cerco [el repòs] entre roses perduts en un ponent fullós i el trobo en els llibres. ¿Aquests em fadiguen? El treball m'alleuja. Tots fugim també adelerats, i a l'ombra enyorem el solà; però el vi del bot amargueja i sedegem frescors.») convivint amb la irònica («no fos cas que qualche gasteròpede de closca univalva saltés de la cistella i se m'arrapés als peus», p. 61), etc. Tot plegat, una altra mostra de l'actitud foixiana d'exploració de nous camins, fruit, en aquest punt, d'una profunda fe en el llenguatge, als antípodes del que hom podria esperar d'un *soi-disant* avantgardista: «¿Et sembla bé, [...] que a S. d'O. hagi sortit imprès, sense comentari, que si tant ens adelerem per donar brillantor a la llengua “se li veurà el llautó”? Tots crèiem que ens descobriríem l'or» (p. 65). I, també, varietat en les formes: de la prosa referencial, passant per la prosa poètica i fins a la poesia en vers, en la qual Foix torna a fer gala del seu proverbial domini del vers, del ritme i de la rima. Quant als primers, en els set poemes en vers trobo sols tres vegades alterat l'isosíl·labisme (el darrer vers de la p. 43, un alexandrí enmig de decasíl·labs; el més llarg de la p. 77, octosíl·lab entre heptasíl·labs, i el cinquè de la p. 96, decasíl·lab entre alexandrins). No he sabut veure cap vers coix de síl·labes, i, enmig de tants versos, tan sols un decasíl·lab accentualment mal girbat (el primer de la p. 47) i un dodecasíl·lab dins una tirada d'alexandrins (p. 95: «Els Tres-cents aforimes sobre Joan Ponç»). Pel que fa a la rima, en qualsevol de les seves disposicions (apariada, creuada o encadenada, de vegades interna: «Vages on vages arreu trobes en Fages», p. 43), hi és d'una riquesa extraordinària: subratllo, per adduir tan sols un paradigma, l'aparició de topònims i antropònims com «bons - Pons», «Cantoni - Leveroni», «clar - Pla», «raça - Oller i Rabassa», «raó - López-Picó», «recés - Garcés», etc., en una sola carta, p. 33). Sense sortir del clos de la versificació, és digna d'esment també la magistral habilitat amb què Foix se serveix de la falca i del reble, tan magistral que no tan sols passen desapercebuts sinó que pràcticament sempre coadjuven en el sentit del vers.

Per acabar, voldria apuntar una idea que caldrà desenvolupar algun dia. El lector coneixedor de l'obra de Foix acordarà amb mi que en la seva obra hi ha un «codi Foix» que cal desxifrar per a entendre-la. No em refereixo als estilemes que li són propis, ni tampoc als temes i motius recurrents, sinó al procés literaturitzador que, amb aparences de desrealització, li permet mostrar l'autèntica Realitat. En la seva literatura, són poquíssims els indicis que ajuden a desxifrar aquest codi, però l'anàlisi variantística minuciosa dels materials pretextuals i la dels documents diguem-ne paraliteraris (Genette en diu «epitextuals») com les cartes privades, constitueixen dues crosses inestimables per a fer-ho. Un exemple del primer tipus d'anàlisi: en el mecanoscrit del sonet «No pas l'atzar ni tampoc la impostura...», el primer vers del primer quartet diu «La Pàtria és, oh perfecta estructura», però la versió que es va publicar (dins *Sol, i de dol*, Barcelona: L'Amic de les Arts, [1947]), llegeix «Clos segellat, oh perfecta estructura», un canvi que s'explica per la intervenció de l'autocensura, però això tant és —i tampoc no cal explicar per què aquell monstre no hauria deixat passar la primera versió—; el que interessa és veure el paradigma que hi ha rere l'equivalència «Clos segellat» = «La Pàtria és» perquè ajuda el lector a trobar el desllorigador en altres llocs de l'obra del poeta. I un exemple de l'avantatge de l'anàlisi dels materials paraliteraris: saber, per exemple, que per a descriure el cos que acaba de tornar de la platja (amb la sal i l'escalfor del sol a la pell, i amb el tors nu —en banyador, doncs—), Foix diu que es troba «salobre i bru, i amb quatre pèls al vent» (p. 47), és una bona guia per a desxifrar el «codi Foix» en la seva obra de creació.

Celebrem la publicació d'aquesta *Correspondència (1952-1985)*, que facilitarà i afavorirà estudis com el que tot just he apuntat al paràgraf anterior, i encoratgem la Fundació i la seva infatigable directora Margarida Trias a continuar la tasca de l'edició de tota la correspondència d'un dels més «grans» escriptors catalans del segle XX.

Referències¹

- Anònim (2016): «Correspondència (1952-1985) . J. V. Foix, Albert Manent», *L'Avenç* (febrer), p. 68.
- Tria33 (2016): «Cartes creuades – Correspondència entre escriptors», *Tria33* (15 març); <http://www.ccma.cat/tv3/alacarta/tria33/cartes-creuades/video/5589479/>
- AMAT, Jordi (2015): «Relació filial», *La Vanguardia. Culturas*, Núm. 705 (26 desembre), p. 8 <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2015/12/26/pagina-8/96259288/pdf.html>
- ARAGAY, Ignasi (2015): J. V. Foix, «Manent i les noies “francament arrambadisses”», *Ara* (28 novembre): http://www.ara.cat/suplements/llegim/JV-Foix-Manent-francament-arrambadisses_0_1475852504.html
- BUSSÉ, Xènia (2015): «Vallcorba publica J. V. Foix un cop més», *elMón* (3 desembre); http://www.mon.cat/cat/notices/2015/12/vallcorba_publica_j.v._foix_un_cop_mes_154500.php
- CERVERA, Jordi (2016): «Cartes entre Foix i Manent», *Blog de Jordi Cervera* (15 abril); <http://blogs.ccma.cat/jordicervera.php?itemid=57078#>
- CUYÀS, Manuel (2015): «Foix i Manent», *El Punt Avui+* (5 desembre); <http://www.elpuntavui.cat/opinio/article/8-articles/920402-foix-i-manent.html>
- DILLA, Xavier (2016): «Les vacances de Monsieur Foix», *El País* (20 gener); http://cat.elpais.com/cat/2016/01/20/cultura/1453314598_800231.html
- FERNÁNDEZ, Víctor (2015): «Diálogos literarios», *La Razón* (24 novembre); <http://www.larazon.es/cultura/libros/dialogos-literarios-BF11275712#.Ttt1P7qiLsxcGc8>
- GARCIA, Jordi / LLORENS, Montse (2015): «Es publica la correspondència inèdita entre J. V. Foix i Albert Manent», *BTV* (27 gener); <http://www.btv.cat/btvnoticies/2016/01/27/es-publica-la-correspondencia-inedita-entre-j-v-foix-i-albert-manent/#None>
- LLAVINA, Jordi (2015): «El rebentaire Foix i l'altre», *Avui Cultura* (20 desembre), p. 16 http://www.traces.uab.es/tracesbd/avui/2015/avui_a2015m12d20p16scultura.pdf
- PLA I ARXÉ, Ramon (2015): «1, si et lleu, escriu...», *El Temps* (29 gener), p. 75; <http://www.eltemps.cat/ca/notices/2016/01/i-si-et-lleu-escriu-13333.php>

Joan R. VENY-MESQUIDA
Universitat de Lleida

FONTANELLA, Francesc (2015): *O he de morir o he d'amar*, a cura de Pep VALSALOBRE, Eulàlia MIRALLES i Albert ROSSICH. Barcelona: Empúries, 220 p.

«Pus vostra ploma, a qui la Fama aclama, / vola més altanera que la Fama» (X, vv. 31-32). Amb aquests decasíl·labs Francesc Fontanella acabava un poema solemne i esperançador dedicat al seu pare, Joan Pere Fontanella, uns versos que, a jutjar per l'antologia poètica que acaben d'editar Valsalobre, Miralles i Rossich, podríem aplicar perfectament a la producció literària de qui els va escriure.

Ja han passat més de vint anys des de l'edició crítica de la poesia de Fontanella a cura de Maria Mercè Miró (Barcelona: Curial, 1995), i des de *l'Antologia poètica* que va publicar la mateixa autora tres anys després (Barcelona: Curial, 1998) l'obra lírica d'aquest autor capdavanter del barroc català no havia estat reeditada. Davant la necessitat de restaurar la figura i l'obra de Francesc Fontanella i de reivindicar-lo com un dels insignes poetes del sovint menystingut barroc català, el recull *O he de morir o he d'amar* ofereix una tria significativa de l'amplia producció poètica de l'autor per apropar-lo al públic general. El volum publicat és el resultat de la rigorosa recerca realitzada per l'equip d'investigació al qual s'adscriuen els editors de l'obra, que té com a objectiu principal l'edició crítica de la totalitat de la

1. Totes les consultes a la xarxa han estat fetes l'abril de 2016.